

denju budućih značajnih ličnosti; ako neki pisci starine ozdravljenja i uskrišenja pripisuju rabinima i drugim važnim asketima – to ne znači da su novozavjetni pisci i prenositelji tradicije lakomisleno izmišljali događaje o Isusu, kako bi ga učinili jednakim eventualnim suparnicima.

Najljepšim poglavljem Bornkammanove knjige smatram ono o Isusovu razumijevanju i tumačenju volje Božje (105–153). Osobito je lijepo i bibličarski uravnoteženo poglavlje o učenicima te o uskrsnuću, uzimajući u obzir autorovu protestantsku dogmatiku i bibličarsko ozračje. Najvećim nedostatkom knjige smatram nedoradenu svijest Isusovu o samom sebi: ako se nije smatrao transcendentnim Sinom Božjim u stilu kristoloških definicija, ipak je imao jasnu svijest o svojoj misiji a time i o sebi. U moru članaka i knjiga o povijesnom Isusu Bornkammanova je knjiga izvrsna sinteza predstavljena kršćanskim laicima i potkrijepljena osnovnom literaturom, dakako pretežno protestantskom. Kako je vrlo malo ozbiljnih radova o tome dosada objavljeno na hrvatskom (usp. Matičev članak u *Obnovljenom životu* 1977, 121–142), studentima teologije, svećenicima i drugim obrazovanim čitaocima knjiga će biti vrlo korisna. Katolici će, dakako, s rezervom pristupiti autorovim tezama koje su rezultat protestantske dogmatike o povijesnom Isusu. Kako god se egzegeti trudili da budu znanstveni i objektivni, ostaju pod utjecajem kršćanske tradicije u kojoj su odrasli.

Hrvatsko izdanje Bornkammanove knjige

Prevodilac je dobro razumio njemački izvornik, ali mu nije uvijek uspjelo izbjeći njemačku konstrukciju rečenice koja ponegdje djeluje zamarajuće. Nije se puno trudio da pri prevodjenju unosi već ustaljene bibličarske termine. Tako npr. *Hoheitstitel* prevodi „vrhovnički nazivi“ (207), *Sitz im Leben* je „mjesto u životu“ (235). B. rado upotrebljava vlastiti prijevod novozavjetnih citata ili čak slobodno preriče izreke tako da su citati odmah egzegetirani. Prevodilac je prevodio s njemačkog i nije pokušao usklađivati citate s kojim od postojećih prihvaćenih hrvatskih prijevoda.

Povod našoj raspravi jest prikladnost knjige za hrvatske čitaoce. Izdavači je u vlastitom predgovoru preporučuju svima bez razlike, čak i nekršćanima kao knjigu za dijalog među religijama. Nadaju se da će izdanje na hrvatskom pridonijeti ekumenskom zbližavanju među odijeljenim kršćanima koji imaju priliku bolje upoznati povijesnog Isusa. Očekuju, što više, unutarnji katolički ekumeni-

zam „jer nije posve isključena opasnost da se pokušavaju izgrađivati mostovi prema vani, a istodobno unutra nastoji suzbijati sve što odstupa od uhodane uniformnosti“ (str. 8). Knjiga može djelovati zbunjujuće na katolike koji imaju samo katekizamsko znanje o svojoj vjeri. Osobno ne smatram prikladnim preporučivati knjigu u ruralnim područjima Bosne i Hercegovine, a obrazovane katoličke čitaoce trebalo bi izričitije upozoriti na protestantsku konfesionalnost autora. Možda bi se izbjegli nepotrebni nesporazumi da su izdavači uz nekoliko mjestâ koja su nespojiva s katoličkim pravovjernim stavili kratke bilješke s katoličkim objašnjenjem. Time autorov izvornik ne bi bio mijenjan, a knjiga bi bila manje izazovna onima koji ne znaju autorovu duhovno-teološku pozadinu.

M. ZOVKIĆ

Alojz JEMBRIH, ŽIVOT I DJELO ANTUNA VRAMCA. Prilog proučavanju starije hrvatske književnosti i povijesne dijalektologije. Čakovec 1981, str. 297.

Knjiga *Život i djelo Antuna Vramca* je dopunjena i prerađena hrvatska verzija disertacije pisane na njemačkom jeziku pod naslovom *Antun Vramec in seiner Zeit* (Wien 1977, rukopis). Pisac istražuje život i dijalekološko značenje Antuna Vramca, hrvatsko-kajkavskog pisca i zagrebačkog kanonika iz druge polovice 16. stoljeća. Osnovno polazište piscu jest Vramčev autograf iz godine 1559. upisan u jednoj inkunabuli što se još danas nalazi u knjižnici dominikanaca u Beču a glasi „Styria me genuit nutruit sacra Vienna / Moratales docui sacra tenere iura / Antonius Vramez 1599“. Iz ovog autografa Jembrih je donio nove zaključke o mjestu rođenja Antuna Vramca. Vramec potječe iz Štajerske. Jembrih ukazuje na Ormož ili okolice. Ukazuje i na odgojiteljsku Vramčevu djelatnost na Bečkom sveučilištu. Te važne nove biografske podatke Jembrih primjenjuje na problematiku Vramčeva jezika pri čemu ga zanimaju u prvom redu pojave kojima se mogao odraziti piščev rodni govor. Vramec je koristio kajkavski jezik kakav se govorio u Zagrebu, ali se vidi utjecaj njegova materinskog štajerskog dijalekta.

U prvom dijelu knjige opširno je prikazan sustav studija na pojedinim fakultetima u Beču za vrijeme Vramčeva boravka u tom gradu. Vrlo detaljno je prikazan i Vramčev odnos prema protestantizmu s osvrtom na

Postilu i njezine izvore. U novom svjetlu prikazana je i njegova *Kronika* (Ljubljana 1578) kao prvo povijesno djelo na hrv. jeziku kajkavske osnovice. Prikazana je također i inkunabula s autografom.

Knjiga je obogaćena mnogim fotokopijama koje ilustriraju život i djelo Antuna Vramca. Budući da je svojim *Postilama* i svojim kulturnim djelovanjem Antun Vramec mnogo značio i za hrvatsku teologiju, ovo Jembrihovo djelo o Vramcu je velik doprinos boljem razumijevanju kulturnog i duhovnog profila samog čovjeka Vramca a i vremena u kojemu je živio.

Adalbert REBIĆ

Đuro ŠUŠNJIĆ: RIBARI LJUDSKIH DUŠA – Ideja manipulacije i manipulacija idejama, Beograd 1976.

Autor je uz predgovor i uvod podijelio knjigu na četiri dijela – Deo I: Pojmovi, pretpostavke, saznanja. Deo drugi: Struktura pojma. Deo III: Oblasti primjene. Deo IV: Granice i kritika.

U predgovoru nam pisac govori da je čovjek pod utjecajem riječi i onda kad ih ne razumije a osobito onda kad ih razumije. Trebalo bi paziti da nam riječ bude uvijek vrijedan prenosilac ideje, da bude istinita.

U društvu postoji uvijek vodeća manjina koja uz druge snage ima i snagu riječi kojom uvjerava ljude. To su, rekli bismo, monopolističke grupe koje manipuliraju ljudskim glavama. No manipulacija je moć nad mišljenjem. Riječi su simboli mišljenja ili ideja, ali njima se može dati drugo značenje od onog uobičajenog i u tom stoji snaga manipulacije, koja se može primijeniti na svim područjima života.

Prvi dio: najprije definira samo ime, naziv koji označuje vješto upravljanje stvarima i ljudima (manus pulare). Sama riječ ima mnoštvo sinonima: socijalizacija, propaganda, indoctrinacija. Manipulator zna što hoće, ali to ne zna manipulirani. Manipulator djeluje i na ljudsko podsvjesno i preokreće shvaćanje čovjekovo. Djelujući na svjesno i podsvjesno (autor kaže nesvjesno) kod čovjeka manipulator ga preokreće, on počinje drugačije shvaćati. Tako vladajuća klasa može stvoriti svoju ideologiju u koju trpa čovjeka. Manipulator zna poluistinu prikazati kao istinu. Na taj način ideje gube svoju osnovnu istinu i funkciju. Naglasimo da naučno i teološko nije

poistovječeno sa smislom i besmisлом. Teološki iskazi mogu biti smisljeni, iako ne naučni. Teologija bi u tom smislu bila područje ili funkcija manipulacije.

Drugi dio: Publika je materijalni objekt manipulacije. Na nju će se odnositi riječ Tomasa Mana: „Ja sam se prihvatio da vam namjestim glavu kako treba.“ Manipulator je u tom smislu čovjek moći i autoriteta, koji proizlazi iz vlastite osobe ili iz položaja u društvu. Jedan i drugi autoritet će imati toliko više uspjeha koliko je bliži masi, grupi. Riječi potrebne manipulatoru označavat će ono što on hoće, a ne ono što one po sebi znače (sloboda). On može govoriti o slobodi kritike, ali sloboda znači ono što on hoće. Riječ ostaje trajno i duhovno „hrani“ čovjeka.

Osobitost poruke može biti isprepletana emocijom. To u manipulantskom smislu ima silno značenje. One podsvjesno zagolicaju čovjeka i tako traju...

Sama struktura dokazivanja kod nejednake mase, nejednolična će biti u dokazivanju za i protiv. Manje očevidna poruka izaziva jači utisak od otvorene i povezana je s mnogo: zašto? Prikrivene riječi redovito služe nekoj ideologiji.

S obzirom na grupe ili na masu ne smijemo se varati. Ona može biti psihički nezaokružena, ali u sebi može imati snagu od koje manipulator dobiva klasu upravljenu na neke ciljeve (radnici traže svoja prava). Nju se treba najprije animirati, emocionalno rasplati i naći će se u zajedničkom mišljenju. Pojavljuju se kao osobe jakog mišljenja. Govore u ime svoje pa onda u ime naroda, naglašuje se autoritet i traži se hijerarhija vrijednosti u tome. To je proces manipulacije koji se jače odvija ako su pojedinci, grupe ili mase manje inteligentni. Nadalje ako su manje zaposleni, jer ovi nemaju vremena. No oni manipulirani moraju biti i prosvijetljeni – dakako to biva ponajviše ideološki. U tom smislu se naglasuje: neznanje je demon. Manipulator zna da ne treba puno posrednika, manipulacija se vrši izravno i to svim sredstvima koja stoje na raspolaganju: strah i opasnosti su za to vrlo pogodne, a moral mora paziti što koristi zajedničkim vrijednostima. U tom smislu bit će potrebno i u mutnom loviti. Na taj se način izmišljaju, postavljaju za cilj ideali i stvarnost dobiva svoju vrijednost.

Kod omasovljenja manipulacijom mogu se upotrebljavati predmeti kao simboli: križ, zvijezda, zastave... No uvijek će osobnije stvari djelovati djelotvornije: napisana ili izgovorena riječ. Poruku kao plod istine ali i manipulacije možemo dobiti preko no-